

ANEKSY

Aneks 1

1939 sierpień 8, Kijów – Pismo dowódcy Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego do Ludowego Komisarza Obrony ZSRS marszałka K. Woroszyłowa w sprawie zatwierdzenia nowej dyslokacji wojsk w wyniku organizacyjnego zwiększenia.

Ściśle tajne
specjalnego znaczenia

W związku ze zwiększeniem etatowej liczebności przygranicznych kadrowych dywizji strzeleckich o zredukowanych stanach przedstawiam dyslokację wojsk Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego z prośbą o jej zatwierdzenie (Załącznik 1)¹.

Dyslokację wojsk Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego przedstawioną w piśmie nr B1/003410 proszę uważać za anulowaną.

Wobec gwałtownego zwiększenia stanów liczebnych wojsk Okręgu oraz powiększenia ilości korpusów i dywizji, proszę o zatwierdzenie poniższej organizacji grup armijnych i korpusów strzeleckich, a także częściowego przegrupowania i zmiany podporządkowania wojsk:

1. Żytomierska Grupa Armijna – sztab i batalion łączności – Żytomierz

Skład: dwa korpusy strzeleckie i jedna samodzielna dywizja strzelecka;

a) 15 KS – sztab Korosteń;

b) 8 KS – sztab Nowogród Wołyński;

c) n-ta Samodzielna DS – sztab Czernihów.

Włączyć:

a) w skład 15 KS – 68, 87 i 46 DS z dotychczasową dyslokacją;

b) w skład 8 KS – 45, 81 i 44 DS z dotychczasową dyslokacją;

c) n-tą samodzielną dywizją strzelecką z dyslokacją: Czernihów, Oster, Nowogród Siewierski, Nieżyn, Horodnia.

Zmienić podporządkowanie:

a) 202 pułk strzelecki, Nowy Miropol – dowódcy 81 Dywizji Strzeleckiej, przemieszczając go do m. Sławuta i przeformowując zgodnie z etatem wzmocnionej dywizji strzeleckiej;

b) 253 pułk strzelecki, Nowogród Wołyński – dowódcy 45 Dywizji Strzeleckiej, formując go w myśl etatu Rejonu Umocnionego.

Przemieścić:

a) 52 batalion saperów 45 DS z Czudnowa Wołyńskiego do m. Nowogród Wołyński;

b) 25 pułk strzelecki 44 DS z Berdyczowa do Żytomierza;

c) 125 pułk artylerii 81 DS z Berdyczowa do Izjasławia;

¹ Załączników brak.

- d) sztab 8 KS i 24 batalion łączności 8 KS z Żytomierza do Nowogrodu Wołyńskiego;
- e) 6 batalion saperów 8 KS z Żytomierza do Krasnoarmiejska;
- f) 11 batalion saperów, 43 samodzielny batalion rozpoznawczy i 383 samodzielną kompanię czołgów 87 DS z m. Ługiny do m. Białokorowicze;
- g) 38 samodzielny batalion saperów 15 KS z Czernihowa do m. Ługiny;
- h) szkołę pomiarów artylerii z Pieriejaslawa do Żytomierza.

2. Winnicka Grupa Armijna – sztab i batalion łączności – Winnica.

Skład: dwa korpusy strzeleckie i jedna samodzielna dywizja strzelecka:

- a) 17 KS – sztab Płoskirów;
- b) 13 KS – sztab Biała Cerkiew;
- c) n-ta DS (zredukowana) – sztab i dywizje w pełnym składzie – Winnica;
- d) Letyczewski Rejon Umocniony – sztab Żmerynka.

Włączyć:

– w skład 17 KS:

a) 97 DS z rozmieszczeniem w m. Starokonstantynów, Chmielnik, Połonne, Antoniny, Lityń i jednostki Starokonstantynowskiego Rejonu Umocnionego;

b) 96 DS z rozmieszczeniem w m. Płoskirów i jednostki Płoskirowskiego Rejonu Umocnionego;

c) 72 DS z rozmieszczeniem w m.: Jarmolińce, Kamieniec Podolski, Bar, Wołkowince i jednostki Kamieniecko-Podolskiego Rejonu Umocnionego;

– w skład 13 KS:

a) n-tą DS (zredukowaną) z rozmieszczeniem w m. Nowo-Miropol, Berdyczów, Czudnow;

b) 62 DS (zredukowaną) z rozmieszczeniem w m. Biała Cerkiew, Skwier, Taraszcza;

c) n-tą DS (zredukowaną) z rozmieszczeniem w m. Kijów, Fastów, Wasilków;

– Zmienić podporządkowanie:

a) 14 pułk strzelecki 72 DS, Chmielnik – dowódcy 97 DS;

b) 136 pułk strzelecki 97 DS, Bar – dowódcy 72 DS, przeformowując go według etatu wzmocnionego pułku.

– Przenieść:

a) 133 ps 72 DS z Winnicy do Starokonstantynowa, zmieniając jego podporządkowanie dowódcy 97 DS;

b) dowództwo 97 DS, 44 dywizjon artylerii plot i 71 klucz lotnictwa łącznikowego z m. Żmerynka do Starokonstantynowa;

c) 32 batalion saperów 97 DS – z m. Wołkowice do m. Połonne;

d) 47 batalion łączności 97 DS z m. Braiłow do Starokonstantynowa;

e) 66 batalion rozpoznawczy 97 DS ze Żmerynki do m. Antoniny;

f) 377 samodzielny batalion czołgów i 87 samodzielny dywizjon artylerii ppanc. z m. Bar do m. Antoniny;

g) 98 pułk artylerii haubicznej 97 DS ze Żmerynki do Chmielnika;

h) 43 pułk strzelecki i 146 pułk artylerii 96 DS z Jarmoliniec do Płoskirowa;

i) dowództwo 72 DS, 5 samodzielny batalion łączności, 37 samodzielny dywizjon artylerii plot., 119 dywizjon artylerii ppanc., 187 pułk strzelecki i 9 pułk artylerii 72 DS – z Winnicy do Jarmoliniec;

j) 3 samodzielny batalion saperów i 40 samodzielny batalion rozpoznawczy z Winnicy do m. Bar;

k) 394 samodzielny batalion czołgów 72 DS z Winnicy do m. Dunajewcy;

l) 6 klucz lotnictwa łącznikowego 72 DS z Winnicy do Płoskirowa;

ł) Dowództwo 17 KS, 72 samodzielny batalion łączności, prokuratura i trybunał 17 KS z Winnicy do Płoskirowa;

- m) 27 pułk strzelecki 7 DS z Nieżyna do Berdyczowa dla sformowania n-tej dywizji strzeleckiej;
- n) 302 pułk strzelecki 62 DS z Piriatina do Białej Cerkwi dla sformowania 62 Dywizji Strzeleckiej;
- o) 335 pułk strzelecki 58 DS z Pierwomajsk do Winnicy dla sformowania n-tej dywizji strzeleckiej;
- p) 14 lotniskowy batalion inżynieryjny z Chmielnika do Niemirowa;
- r) 278 samodzielny dywizjon artylerii plot. 5 KK z Jarmoliniec do Kamieńca Podolskiego.

3. Odessa Grupa Armijna – sztab i batalion łączności – Odessa.

Skład:

a) n-ty KS – sztab korpusu – Kotowsk;

b) 6 KS – sztab korpusu – Odessa.

Włączyć:

– w skład n-tego KS:

a) 99 Dywizję Strzelecką i Mohylewsko-Jampolski Rejon Umocniony z dyslokacją: Mohylów Podolski, Jampol, Wapniarka, Tomaszpol;

b) 95 Dywizję Strzelecką i Rybnicki Rejon Umocniony z dyslokacją: Kołowsk, Kamionka Mołdawska, Rybnica;

c) 51 Dywizję Strzelecką i Tyraspolski Rejon Umocniony z dyslokacją: Dubossary, Tyraspol, Bielajewka, Grossułow;

– w skład 6 KS:

a) n-tą dywizję strzelecką (zredukowana) z dyslokacją w pełnym składzie w Odessie;

b) n-tą dywizję strzelecką (zredukowana) z dyslokacją w pełnym składzie w Nikolajewie;

c) n-tą dywizję strzelecką (zredukowana) z dyslokacją w: m. Kirowo, Pierwomajsk, Wozniesiensk.

Przemieścić:

a) 348 pułk strzelecki 51 DS z Odessy do m. Tyraspol-Dubossary;

b) 351 pułk strzelecki 15 DS z Chesonia do Odessy dla sformowania n-tej DS;

c) 7 lotniskowy batalion inżynieryjny z m. Kirowo do Anajew.

4. N-ty korpus Strzelecki – sztab Czerkassy pozostawić w podporządkowaniu Rady Wojennej Okręgu.

Skład – trzy dywizje strzeleckie o zredukowanych stanach, rozmieszczone w rejonach: jedna DS – Czerkassy, Smieła, Zołotonosza, Pieriejastaw; jedna DS – Zwienigorodka, Hajsin, Humań; jedna DS – Romny, Konotop, Priłuki, Piriatin.

5. Pozostałe jednostki, formowane w ramach przedsięwzięć organizacyjnych 1939 roku rozmieścić:

a) jeden pułk samochodowy – Żytomierz;

b) dwa pułki samochodowe – Winnica;

c) jeden pułk samochodowy – Berdyczów lub Kijów;

d) Dowódco-Sztabowe Kursy Doskonalenia – Chersoń.

6. Rozmieszczenie specjalnych rodzajów wojsk i urządzeń grup armijnych pozostaje bez zmian.

7. Orientacyjne terminy realizacji prac w ramach przedsięwzięć organizacyjnych, przedłożone w moim meldunku nr B1/003410 z dnia 27.7.1939 roku pozostają w mocy.

Załączniki:

1) Dyslokacja na 16 kartach;

2) Mapy dyslokacji, teczka 118, IV 1939 r. nr 6.

Dowódca Kijowskiego Specjalnego OW
(-) Timoszenko
komandarm I rangi

Członek Rady Wojennej
Kijowskiego Specjalnego OW
(-) Borisow
komisarz korpuśny
Szef Sztabu
Kijowskiego Specjalnego OW
(-) Watutin
komdiw

Wykonano w dwóch egz.
Oryginał, maszynopis
RPAW, 40442-2-126 k. 68-73
Kserokopia – kolekcja WIH PDN
(E.K.)

Aneks 2

Potencjał militarny państw europejskich wraz z koloniami w latach 1937–1939

Wyszczególnienie	Polska	Mocarstwa									Rumunia
		Niemcy		ZSRR	Francja			Wielka Brytania			
		1937	1939		Metropolia	Kolonie i mandaty	Razem	Metropolia	Dominia i kolonie	Razem	
BUDŻET											
Budżet wojskowy w walucie krajowej w mln (wg danych oficjalnych)											
rok	1938-39			1939	1939	1939	1939	1939/40			1939/40
kwota	800	8373	18400	40885	65155	585	65740	736,4			15705,8
Procent całości budżetu państwa											
rok	1938-39						1936			1937/38	1937
procent	40		22				34			32	25
LICZEBNOŚĆ SIŁ ZBROJNYCH											
Siły zbrojne na stopie pokojowej w tys.	(1939)										
wojska lądowe	418,4	800	2700	1768,2	749	116	865	897	364,2	1261,2	142,1
lotnictwo	12,2	156	373	174,3	87,8		87,8	193	13,4	206,4	18,5
marynarka wojenna	9,1	43,2	160	157,5	85		85	180	14,4	194,4	7,0
Razem	439,7	999,2	2933	2100,0	921,8	116	1037,8	1270	392	1662	167,6
Przewidywana liczebność sił zbrojnych na stopie wojennej w tys.	1500	3343	3700		2674						1600
Wyszkolone i częściowo wyszkolone rezerwy w mln	3,3	5		9-10	4-5,5						
Obowiązkowa służba wojskowa od – do roku życia	21-60	18-45?	18-45?	18-50	21-48			18-25			21-50
Służba zasadnicza w miesiącach:											
wojska lądowe	} 18-24			24-36							
lotnictwo				36	24				12 (24)		24
marynarka wojenna		27		48 –60							} 36
formacje graniczne	24		36-48								

WOJSKA LĄDOWE											
Dowództwa armii lub grup armii		4	6								3
Dowództwa okręgów wojskowych lub korpusów	10	13	16	13 okr. 25 korp.	18	5	23				7
Dywizje piechoty w wojsku stałym (+ armii terytorialnej)	30	30	42	96	26 + 6	8	40	9 + 16 + 8 bryg.			24
Dywizje piechoty zmob. wg przewidywań przedwojennych	39	73	88								
Dywizje piechoty zmotoryzowanej		4	4	1	100		100	37			
Dywizje kawalerii i lekkie zmechanizowane		1	4	26	5+2		7	2			4
Dywizje pancerne		4	6	4 korpusy 28 bryg.	1		1				
Brygady kawalerii (+ panc.-zmot.)	11+2	1+2	1+2			2	2				
Ilość dział w wojsku zmobilizowanym	3405		10 259	55 790	14 428			5613			2652
Ilość czołgów w wojsku zmobilizowanym	887	1700	3195	7600	3100			547			90
WOJSKA LOTNICZE I OPL											
Dowództwa armii lotniczych lub flot powietrznych			4	3	4						
Dowództwa okręgów korpusów lub dywizji lotniczych		6	7	15	8	2					5
Pułki lotnicze	6	13	22	115							
Samodzielne dyony lotnicze											
Eskadry	45	187	258		222	68	290	151	18	169	24
Samoloty bojowe w jednostkach okresu pokojowego											
bombowe	36	864	1180		390	70	460	536			} 550
bombowo-nurkowe lub lekkie bombowce	120	288	406								
myśliwskie	151	504	771		510	40	550	600			
ciężkie myśliwce			408								
rozpoznawcze i obserwacyjne	87	420	887		510	185	635				
morskie	21	168	240		300		300	732			50
Razem	422	2443	3892	5000	1710	295	2005	2688	435	3123	600

Ilość dywizjonów artylerii plot		55	79		35						
Ilość dział artylerii plot. kal. od 75 mm	156		2600	} 1672							
Ilość dział artylerii plot. kal., poniżej 75 mm	306		6700								
FLOTA WOJENNA											
Tonaż głównych kategorii floty wojennej w tys. ton wyporności normalnej lub standardowej	16,1	176,6	309,6 + 4,5 tys. BRT	321,8	649,8			1520,3	100,7	1621,1	9,9
Pancerniki		2	4	3	7			15		15	
Pancerniki obrony wybrzeża i monitory								2		2	
Lotniskowce i transportowce wodnosamolotów					2			9		9	
Krażowniki ciężkie		3	5	1	7			13	2	15	4
Krażowniki lekkie		6	6	4	12			44	6	50	4
Konrtorpedowce	4	7	22	29	60			170	12	182	3
Torpedowce		19	12	19	12						
Okręty podwodne	5	36	57	184	77			57		57	1
Kanonierki i eskortowce	2	10	8	10	30			38	8	46	
Ścigacze torpedowe i przeciw okrętom podwodnym		15	19	321	21			36		36	
Stawiacze min	1		2	7	2			6	6	10	
Tralowce	6	56	67	49	9			44		44	4

Według: Zarys..., s. 780-781, 786-787.

Aneks 3

1939 listopad 9, Moskwa. – Meldunek czpo. szefa Grupy Kontroli przy Ludowym Komisariacie Obrony ZSRS kombriga Orłowa do Ludowego Komisarza Obrony marszałka Związku Sowieckiego K. Woroszyłowa w sprawie wyników kontroli w jednostkach wojskowych Frontu Ukraińskiego i Białoruskiego oraz Okręgów Wojskowych: Leningradzkiego, Kalinińskiego, Moskiewskiego i Orłowskiego.

Ścisłe tajne.

Egz. Nr 1.

Meldunek

Na wasze polecenie, w okresie od 23 września do 24 października, Grupa Kontrolna sprawdziła zabezpieczenie materiałowe, prace tyłów, rozmieszczenie jednostek, organizacje żywienia, służbę wartowniczą i ochronno-porządkową w jednostkach wojskowych Frontu Ukraińskiego i Białoruskiego. Okręgów Wojskowych: Leningradzkiego, Kalinińskiego, Moskiewskiego i Orłowskiego.

Kontrola ujawniła:

I. Zabezpieczenie materiałowe i praca organów tyłowych jednostek operacyjnych Frontu Ukraińskiego i Białoruskiego.

Podczas przekraczania granicy jednostki wojskowe i związki taktyczne nie były w pełni wyposażone w przedmioty uzbrojenia, mapy topograficzne, umundurowanie, obuwie i oporządzenie.

Uzbrojenie artyleryjskie¹.

W karabiny stan osobowy był w pełni wyposażony, w rewolwery i pistolety 30–40%. Oddziały tyłowe wyposażone w karabiny w 50%, karabinów maszynowych i rewolwerów nie miały.

Niektóre oddziały wyruszyły w marsz bez amunicji, granatów ręcznych i nasadkowych, min (moździerzowych) 82 mm, bez zapasowych łuf do karabinów maszynowych DP (121 Dywizja Strzelecka, 164 Dywizja Strzelecka – Frontu Białoruskiego): 742 pułk strzelecki miał 50% karabinów maszynowych. 132 pułk strzelecki miał po 30 (sztuk) amunicji karabinowej na żołnierza i 20 granatów ręcznych na kompanię. W 164 Dywizji Strzeleckiej z braku sprzętu nie sformowano pułku artylerii haubic. W Kijowskim Okręgu Wojskowym, nie zabrano na kampanię z braku przodków 147 (sztuk) dział 45 mm otrzymanych przez jednostki kawaleryjskie w sierpniu bieżącego roku.

Wyposażenie w przybory do strzelania i obserwacji w 40%, a w lornetki 5–15% (4 Dywizja Strzelecka, 64 Dywizja Strzelecka, 96 Dywizja Strzelecka 97 Dywizja Strzelecka).

Sprzęt artyleryjski utrzymany w porządku. Słaba troska o broń strzelecką: karabiny brudne, z nalotem rdzy (20–30%), mało smaru i szmat. (Wśród) karabinów ustawionych w piramidy i kozły odkryto, że niektóre były załadowane (4 Dywizja Strzelecka, 96 Dywizja Strzelecka, 5 Dywizja Kawalerii).

Sprzęt chemiczny².

64 Dywizja Strzelecka przekroczyła granicę bez masek przeciwgazowych (na rozkaz dowódcy 11 Korpusu Strzeleckiego pozostawiono je na terytorium Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej). Końskie maski przeciwgazowe miały tylko oddziały kawalerii. Wyposażenie w środki ochrony skóry w 30–40%. Plutony odkażania nie miały nic poza instalacjami do kąpieli ludzi.

Środki łączności³.

Wyposażenie w radiostacje w kontrolowanych oddziałach 164 Dywizji Strzeleckiej – 22%, 97 Dywizji Strzeleckiej – 60%, 6 Brygady Pancерnej – 57%: wyposażenie w telefony 60–85%, w kable 52% (96 i 97 Dywizja Strzelecka). 288 pułk strzelecki nie miał żadnych środków łączności, oprócz 25 km nieprzydatnego kabla. Oddziały nie otrzymały tabel częstotliwości i kryptonomów (121, 164, 33 Dywizja Strzelecka Frontu Białoruskiego).

Szczególnie słabo był wyposażony w środki łączności Sztab 10 Armii. Armijne oddziały łączności przybyły z dużym opóźnieniem, a 342 batalion radiowy (sformowany w Orłowskim Okręgu Wojskowym) nie przybył w ogóle.

Sprzęt samochodowy i pancerny⁴.

Traktory i samochody dostarczone z gospodarki narodowej miały w znacznym stopniu zużyte silniki i część bieżną. Ogumienie i akumulatory w 50% wymagały wymiany. Wielość marek parku traktorowego utrudniała zaopatrzenie w paliwo (444 korpuśny pułk artylerii, 56 korpuśny pułk artylerii ciężkiej, 136 pułk artylerii). Na skutek tego oddziały zmuszone były pozostawić na miejscu lub porzucić w drodze traktory i samochody (44 Dywizja Strzelecka pozostawiła 140 samochodów i traktorów, 360 pułk artylerii podczas pierwszego przemarszu porzucił 20 traktorów, 120 pułk artylerii pozostawił 39 traktorów i 15 samochodów). Braki w wyposażeniu jednostek w samochodowe środki transportowe (6 Brygada Pancerna – 30%, 164 Dywizja Strzelecka – 40%, 152 korpuśny pułk artylerii ciężkiej – 25%, a w traktory z przyczepami – 50%), zmusiły je do pozostawienia części sprzętu i amunicji w punktach ześrodkowania.

Umundurowanie, pościel, obuwie, oporządzenie⁵.

Znaczną ilość nie w pełni umundurowanych i obutych (żołnierzy) zatrzymano na granicy (121 Dywizja Strzelecka – 1140 osób, w tym 400 osób bez obuwia). Obuwie i umundurowanie noszone przez żołnierzy służby czynnej – znoszone.

Brak troski o obuwie, nie przybite żabki i podkówki, na wyprawę nie zabrano szczotek i smaru do butów. Nie zorganizowano naprawy obuwia. Doprowadziło to do przedwczesnego zużycia nowego obuwia – 288 pułk strzelecki został zatrzymany w marszu na 2 dni, w celu naprawienia obuwia.

Oddziały niedostatecznie wyposażone w przedmioty oporządzenia: w płaszczy namioty – 55%, kociołki – 80%, ładownice – 75% (97 Dywizja Strzelecka).

Bielizna w oddziałach po jednej – półtorej zmiany na żołnierza. Pranie pościeli nie zorganizowane, brak mydła do prania i mycia. W ciągu miesiąca tylko raz myto się w bani. W efekcie pojawiła się wszawica u 15–30% stanu osobowego.

Konie. Konie przejęte z gospodarki narodowej, małe, chude. Konie wierzchowe i artyleryjskie w 40% zmieniono taborowymi. Uprząż i podkowy przechowywane w „zapasach nienaruszalnych”, dużych rozmiarów. Uprząż niewyroblona i nie objeżdżona. W efekcie, po kampanii znaczna ilość koni (35–45%) było poobijanych i z nagniotami. Oddziały porzuciły i częściowo rozdały ludności: 164 Dywizja Strzelecka – 240 koni, 30 pułk kawalerii – 200 koni, 136 pułk strzelecki – 130 koni. Obok tego, od pierwszych dni kampanii oddziały uciekały się do uzupełniania stanu koni z majątków obszarniczych. Słaba dbałość o kondycję koni. Mało sprzętu do obsługi koni, a i ten nie jest wykorzystywany. Konie są źle podkute. W 574 pułku strzeleckim – wszystkie konie przejęte od rejonowej komendy uzupełnień nie były podkute, a na wyprawę pułk (nie zabrał) podków.

Praca organów tyłowych. Praca organów tyłowych była źle zorganizowana. Przemieszczające się oddziały odrywały się od tyłów na znaczne odległości (stacje zaopatrywania 6 armii pozostały w tyle o 200–250 km, dywizyjne punkty zaopatrywania – do 70 km, piekarnia polowa 97 Dywizji Strzeleckiej o 130 km). Po przekroczeniu granicy oddziały, w zasadzie, działały w oparciu o swoje zapasy ruchome i zasoby miejscowe.

Stacje kolejowe okazały się zabite ładunkami, które w pierwszych dniach nie były potrzebne (siano – Front Białoruski). Ładunki kierowano bez adresów i dokumentów, co wносиło dużo zamieszania do pracy stacji rozrządowych i punktów rozdzielczych (Niegorełoje, Stołpce, Szepietówka, Baranowicze). Przebudowa torów na odcinku Niegorełoje–Baranowicze przeciągnęła się do 1 października, a na odcinku Wołczysk–Lwów – do 6 października.

Zasadnicza uwaga organów tyłowych skupiona była na zapewnieniu oddziałom żywności i paliwa. Opóźniło to rozwijanie czołowych magazynów: sprzętu samochodowego i czołowego; artylerii; łączności i innych. Z powodu spóźnionych dostaw części zapasowych doprowadzono do niesprawności dużą ilość pojazdów bojowych i transportowych (6 Brygada Pancerna

z braku ogniów gasienicy pozostawiła w Grodnie 44% czołgów). Ruchome warsztaty pozostały w tyle, za swoimi oddziałami, o dwa przemarsze. Warsztaty uzupełnione w ludzi nieprzygotowanych (pod względem fachowym). 10 Armia nie miała ruchomych warsztatów łączności.

Oddziały i związki taktyczne nie wydawały zarządzeń tyłowych. Dywizyjne punkty zaopatrywania 96 Dywizji Strzeleckiej i 5 Dywizji Kawalerii nie pracowały. Kuchnie (polowe) jednostek wojskowych pozostawały w tyle i nie odnajdowały swoich pododdziałów, a przygotowane posiłki wyrzucano (30 pułk kawalerii, 69 pułk strzelecki – Front Ukraiński). Niektóre pododdziały utraciły swoje kuchnie (polowe) i nie otrzymywały gorącej strawy od 17 do 22 września, aż do przystanku we Lwowie (155 pułk strzelecki).

W wyniku oderwania się tyłów od oddziałów, żołnierzom wydawano niepełną rację dzienną żywności – chleba, tłuszczu – 50% (oddziały 96, 97 Dywizji Strzeleckiej i 5 Dywizji Kawalerii, 164 Dywizji Strzeleckiej, 64 Dywizji Strzeleckiej). W ogóle nie wydano chleba 27 września w 69, 136 i 155 pułku strzeleckim (Front Ukraiński).

Zaopatrzenie w paliwo.

Oddziały pancerne wyszły do rejonów ześrodkowania z 1/4 jednostki napełnienia (Front Ukraiński). Do 15 września oddziały dostarczały paliwo swoim transportem z kwater zimowych. W dniu 16 września okazało się, że oddziałom nie zapewniono paliwa do wyruszenia na wyprawę.

Aby „nie dopuścić do katastrofy” (z telegramu dowódcy Frontu Ukraińskiego), rozkazano oczyścić linie kolejowe, rozładować transporty w miejscach ich postoju i przepchnąć cysterny z paliwem pod granicę.

Na zajęтым terytorium, wozy bojowe i środki transportu napełniano paliwem zdobyczym, które rozchodowano bez żadnej kontroli.

Przewozy wojskowe.

Nieudolność organów planowania doprowadziła do bezmyślnych przewozów. 322 dywizjon artylerii dużej mocy został, zgodnie z planem, 17 września, odprawiony z Klincy do Mińska. Z powodu nieprzydatności, dywizjon został rozkazem dowódcy Frontu skierowany 19 września z powrotem i 29 września rozładowany w Klincy. 26 września został ponownie załadowany i skierowany do Baranowicze, gdzie do 1 października przybyła tylko jedna bateria, a pozostałe gdzieś „się zgubiły”. 1 października polecono skierować dywizjon z powrotem do Klincy, przy czym pociski 305 mm dla dywizjonu nadal kierowano do Białegostoku, do 3 października.

Czołowe magazyny paliwa Nr 1037 i Nr 1048 przybyły 1 października na stację Baranowicze bez określonego przydziału. Po 10 godzinach wyczekiwania Oddział Zaopatrywania w Paliwo Frontu Białoruskiego wydał polecenie rozładowania obu magazynów w Baranowiczach, a po (upływie) doby nowe polecenie: oba magazyny załadować i skierować do Białegostoku.

Służba etapowa.

Nie utworzono punktów etapowych w takich dużych węzłach jak: Baranowicze, Lwów, Słomim, Tarnopol. W tym czasie, jednostki etapowe zostały niewykorzystane. Nie została zorganizowana ewakuacja jeńców wojennych oraz kierowanie odstałych od swoich jednostek samodzielnie przemieszczających się żołnierzy. Jedne i te same grupy jeńców rozpuszczano i ponownie zbierano.

Mienie zdobyte.

Nie została zorganizowana zbiórka zdobycznego mienia. Zdobyczne mienie, nowe uzbrojenie niszczało zrzucone na hałdę pod odkrytym niebem, bez ewidencjonowania.

We Lwowskim magazynie artylerii leżały w niezamkniętych składach, złożone na kupę, pociski, granaty, amunicja, zapalniki.

Oddziały eksploatujące zdobyczne samochody nie troszczyły się o nie.

Oficerowie bez żadnej kontroli rozbierali rowery, broń osobistą i myśliwską.

W oddziałach wydawano żołnierzom do użytkowania, bez ewidencjonowania, polskie płaszcze, półkożuszki, mundury, ładownice (155 pułk strzelecki, 30 pułk kawalerii).

Bez kontroli rozchodowano zdobyczą żywność (155 pułk strzelecki – 1000 kg słoniny, 385 kg szynki).

II. Straty w łączności z wydarzeniami w jednostkach Frontu Ukraińskiego i Białoruskiego

W szeregu jednostek doszło do panicznej strzelaniny, ze stratami ludzkimi i stratami wśród koni. Pod Tarnopolem 18 i 19 września 5 Dywizja Kawalerii, 24 Brygada Pancerna oraz oddziały 96 i 97 Dywizji Strzeleckiej a także ich tabory dwukrotnie rozpoczynały paniczną strzelaninę, w trakcie której tylko w 30 pułku strzeleckim raniono 7 osób.

Oddziały 164 Dywizji Strzeleckiej ostrzelały swój batalion medyczno-sanitarny. W 152 korpuśnym pułku artylerii haubic, w rezultacie ostrzału w jego 16 dywizjonie artylerii przeciwlotniczej i batalionie rozpoznawczym zabito 6 i raniono 10 ludzi. Pod gąsienice traktorów wpadły i zostały zgniecione 4 osoby. W 6 Brygadzie Pancerniej w okresie działań bojowych raniono 3 osoby, a w czasie dwóch dni pokojowego postoju raniono dwie osoby (w czasie czyszczenia broni) a jedna została ciężko kontuzjowana. W 97 Dywizji Strzeleckiej, podczas szkolenia z granatów, ranne zostały 4 osoby.

W rozkładania zdobyczej broni miały miejsce niejednokrotnie wypadki ranienia i zabicia żołnierzy (30 pułk kawalerii, 155 pułk strzelecki – raniono 7 osób, zabita jedna).

Brak organizacji w ruchu transportów, nieprzestrzeganie zasad porządku wewnętrznego doprowadziły do znacznej liczby kontuzji. Według niepełnych danych, w 5 i 12 Armii, od 17 września do 12 października zanotowano ponad 300 przypadków kontuzji.

W trakcie kampanii, na skutek nieostrożnego i nieodpowiedzialnego stosunku do mienia były przypadki utraty karabinów, bagnetów, masek przeciwgazowych BS, płaszczy, kociołków, manierek, płaszczy ochronnych (6 Brygada Pancerna, 132 pułk strzelecki, 136 pułk strzelecki).

III. Służba sanitarna

Oddziały pierwszorzutowe były wyposażone w sprzęt medyczny w 90%, drugorzutowe w 35%. Potrzeby w pakietach indywidualnych i przeciwichemicznych (zostały) uzupełnione w 50%⁸.

Oddziały nie zostały wyposażone w polowe aparaty rentgenowskie, sanitarki, sprzęt laboratoryjny, szyny. Brakowało namiotów dla punktów pomocy medycznej, polowych stołów operacyjnych, fartuchów medycznych, pościeli i bielizny dla chorych.

Po przekroczeniu granicy lecznice wojskowe oderwały się od oddziałów i związków taktycznych o 150 i więcej kilometrów. Szczególnie (daleko) pozostawały w tyle szpitale dywizyjne na trakcji konnej.

Nie zorganizowano ewakuacji rannych. Dowódcy pododdziałów dostawiali rannych do miejscowych szpitali, pomijając batalionowe i pułkowe punkty pomocy medycznej (97 Dywizja Strzelecka i 96 Dywizja Strzelecka).

Źle była prowadzona ewidencja rannych. W niektórych oddziałach nie wiadano, kto i gdzie został ranny (72 Dywizja Strzelecka i 97 Dywizja Strzelecka). 12 Armia i Konna Armia do 6 października poszukiwały swoich rannych i chorych w polskich szpitalach i lecznicach.

Nieumiejętnie wykonywano rannym pierwsze opatrunki. Wszystkie rany (u żołnierzy) których nadesłano z frontu do szpitala w Kijowie były zaropiałe.

Surowice przeciwężcowe i przeciw gangrenie dostarczono do oddziałów późno – 23–26 września 1939 r. i dlatego nie podawano ich rannym. Zbyt rzadko stosowano transfuzje krwi.

Nie prowadzono rozpoznania sanitarnego, nie badano wody ani zdobycznych produktów (żywnościowych). W oddziałach nie było tabletek chlorowych do dezynfekcji wody.

W oddziałach strzeleckich, z powodu źle dopasowanego obuwia i nieprawidłowego owijania onuc wystąpiły otarcia nóg u 20% stanu osobowego szeregowców.

IV. Stan zmobilizowanych jednostek w okręgach wojskowych: Leningradzkim, Kalinińskim, Moskiewskim i Orłowskim.

1. Uzupełnienie stanu osobowego⁹.

W związku z ostatnimi przedsięwzięciami (związanymi) z dodatkowym uzupełnieniem 67 Dywizji Strzeleckiej według specjalnego etatu, w celu skierowania jej na Łotwę, w 138 Dywizji Strzeleckiej powstał poważny brak oficerów młodszych i podoficerów. W pojedynczych przypadkach stanowiska dowódców plutonów pełnią czasowo szeregowcy (554 pułk strzelecki), stanowiska dowódców drużyn są w większości obsadzone szeregowcami.

Szeregowcy i podoficerowie w pododdziałach nie szkolą się w specjalnościach. W efekcie, czołgiści, artylerzyści, chemicy, felczerzy weterynarii, kierowcy wykorzystywani są na stanowiskach strzelców (142 i 138 Dywizja Strzelecka), a osoby z wyższym wykształceniem – na stanowiskach wozaków (650 pułk strzelecki). Małe pododdziały specjalistyczne nie w pełni ukompletowane (142 Dywizja Strzelecka).

Konie¹⁰.

Oddziały w konie ukompletowane. Niedostateczna czystość i źle zorganizowana pielęgnacja. W pododdziałach obsługi gospodarczej zupełny brak dbałości o konie (142 Dywizja Strzelecka), chomała niewyrobione, wiele kłębów obtartych (650 pułk strzelecki).

2. Rozmieszczenie stanu osobowego¹¹.

Oddziały rozmieszczone są w ziemiankach (142 Dywizja Strzelecka), namiotach, chutorach (138 Dywizja Strzelecka). Ziemianki posiadają okna, są wyposażone w piecyki, co zapewnia zimowanie oddziałów. Rozmieszczenie w chatach chłopskich bardzo zagęszczone (20–25 osób). W pomieszczeniach nie przestrzega się elementarnych zasad sanitarnych, brud. Żołnierze nie myją się po kilka dni. Nie likwiduje się wszawicy (138 Dywizja Strzelecka – Kijowski Okręg Wojskowy, 142 Dywizja Strzelecka – Leningradzki Okręg Wojskowy i 19 Dywizja Strzelecka – Orłowski Okręg Wojskowy).

Oddziały nie mają w ogóle nafty. Nawet oficerowie nie mają możliwości przygotowania się wieczorem do zajęć.

3. Organizacja żywienia.

W większości oddziałów wydawano na obiad tylko jedno danie. Żołnierze wnosili skargi na niedostatek chleba. Strawę przygotowuje się w kuchniach polowych, a w 282 pułku strzeleckim – we wspólnych kuchniach z robotnikami i studentami. Pomieszczenia do rozbioru i gotowania mięsa – w stanie anty-sanitarnym. Kucharze wyposażeni w odzież specjalną w 30%. Nie przeprowadza się co dobowej próby strawy (314 pułk artylerii, 90 pułk artylerii i 282 pułk strzelecki) – Orłowski Okręg Wojskowy. Pododdziały zaopatrzenia nie zostały wyposażone w wagi. Chleb i produkty żywnościowe wydaje się bez ważenia, również bez ważenia kładzie się produkty do kotła. Słaba kontrola stanu pomieszczeń przygotowania żywności przez służbę medyczną.

4. Wyposażenie w należności tabelaryczne.

a) Uzbrojenie artyleryjskie¹².

Braki w wyposażeniu dział przeciwpancernych 45 mm – 32% i jaszczy amunicyjnych do nich – 48% (142 Dywizja Strzelecka); jaszczy amunicyjnych do haubic 122 mm – 60–65%; przyrządów do strzelania i obserwacji 50–70%.

b) Uzbrojenie strzeleckie.

Brakuje do kompletu: rewolwerów „Nagan” i pistoletów – 40–50%; karabinów automatycznych – 43% (142 Dywizja Strzelecka); celowników optycznych do karabinów maszynowych jest tylko 6% należności.

c) Sprzęt samochodowy i czołgowy¹³.

Samochody dostarczone z gospodarki narodowej w 50% wymagają remontu średniego i bieżącego. W 40–70% samochodów ogumienie nie nadaje się do użytku. Nie istnieje rezerwa części zapasowych. Zamiana cystern samochodowych na samochody z beczkami obniżyła o 50% (możliwości) zaopatrzenia w materiały pędne i smary (16 Dywizja Strzelecka i inne).

d) Środki łączności¹⁴.

Duże braki kabla telefonicznego i środków łączności radiowej, dochodzące średnio do 70% (138 Dywizja Strzelecka).

e) Mienie taborowe.

Brakuje kuchni i kotłów do gotowania wody (w 142 Dywizji Strzeleckiej brakuje 50 kotłów do gotowania wody i 18 kuchni). Dwukótek do moździerzy jest tylko 5% w stosunku do potrzeb etatowych.

f) Mienie mundurowe.

Oddziały posiadają jeden komplet umundurowania. Duże braki – pasów do karabinów, ła-downic, płaszcz-pałatek, worków na odzież.

5. Stan sprzętu i dbałość o niego.

Stan techniczny strzeleckiego uzbrojenia artyleryjskiego i innych rodzajów mienia – zadowalający. Jednak dbałość i przechowywanie słabo zorganizowane. Zapasowe lufy do dział przeciwpancernych walają się pod stojakami (kozłami) na ziemi. W kanałach luf piasek, brud, rdza (650, 554 i 701 pułk strzelecki).

Karabiny w kozłach nie nasmarowane, z nalotem rdzy (461 pułk strzelecki, 295 pułk artylerii, bateria – 554 pułku strzeleckiego). Oddziały nie mają oleju do karabinów, brakuje szmat. Z 17 skontrolowanych dział, tylko w 4 (stwierdzono) normalne ciśnienie w powrotniku, w pozostałych ciśnienie mniejsze o 3–4 atmosfery (334 pułk artylerii).

W torbach do masek przeciwgazowych żołnierze (trzymają) chleb, łyżki, przybory do czyszczenia broni, brudne szmaty. Część skrzynek amunicyjnych pogięta (295 pułk artylerii).

6. Stan jednostek rezerwowych.

a) Rozmieszczenie jednostek rezerwowych.

Pomieszczenia do przyjęcia stanu zmiennego nie zostały przygotowane. Nie przeprowadzono niezbędnego remontu. Piece nie naprawione, szyby okienne rozbite i niewstawione, obierwane przewody elektryczne nie naprawione, pomieszczenia nieposprzątane (31, 111, 112, 131, 159 rezerwowy pułk strzelecki i inne).

W oddziałach nie ma kompletu łóżek i prycz. Przystąpiono do wykonywania prycz. Brakuje inwentarza koszarowego.

Całe bataliony, rozmieszczone w koszarach, nie mają ani łóżek ani prycz. (Żołnierze) śpią na podłodze. Wszawica ginie bardzo powoli (7 zapasowy pułk samochodowy – Białoruskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego).

b) Pomieszczenia do przechowywania żywności¹⁷.

Pomieszczenia do przechowywania żywności, w większości jednostek, nie zostały przygotowane a ich przepustowość nie zapewnia wyżywienia stanu zmiennego w etatowej liczebności. Bardzo powoli idzie remont i budowa dodatkowych palenisk oraz poszerzenie stołówek (19 rezerwowy pułk artylerii, 39, 125 rezerwowy pułk strzelecki i inne).

Pomieszczenia bloku żywnościowego słabo wyposażone w naczynia. Część używanych naczyń pochodzi z wybrakówki pozostawionej przez oddziały, które stąd odeszły.

Bardzo powoli idzie przygotowywanie zapasów warzyw.

7. Wyposażenie w sprzęt etatowy.

Wyposażenie oddziałów w uzbrojenie artyleryjskie i strzeleckie oraz sprzęt techniczny – niedostateczne. Część tego mienia nie została jeszcze przejęta z magazynów jednostek które odeszły. (Oddziały) posiadają nieodzowne minimum szkolnej broni strzeleckiej.

Wyposażenie w sprzęt łączności 15–20%.

Oddziały wyposażone w regulaminy i przyrządy do nauki strzelania¹⁸. Jednak duża ilość pomocy naukowych porzucana i nieujęta w ewidencji.

Mało specjalistycznych instrukcji do szkolenia artyleryjskiego, łączności, inżynierskiego i chemicznego.

Mienie mundurowe¹⁹.

Stan niektórych oddziałów wyposażony w sorty mundurowe w 40–60% (7 i 143 rezerwowy pułk strzelecki Moskiewskiego Okręgu Wojskowego). Dla stanu zmiennego Leningradzkiego Okręgu Wojskowego i Kijowskiego Okręgu Wojskowego nie było umundurowania. Wyposażenie oddziałów w pościel w 50–60%. Część pościeli została wywieziona przez jednostki kadrowe (pierwszorzutowe – K. M.).

Sprzęt pozostawiony przez oddziały w miejscach mobilizowania. Oddziały pierwszorzutowe (kadrowe), odchodząc do miejsc ześrodkowania, nie tylko że nie przekazywały na piśmie nowo formowanym oddziałom pomieszczeń koszarowych, ich wyposażenia i magazynów, ale pozostawiły bez przekazywania część sprzętu i koni.

Na podwórze byłej garbarni (miasto Arzamas), oddziały 137 Dywizji Strzeleckiej (Moskiewskiego Okręgu Wojskowego) zwały około 200 podwód. Nie można ustalić, od kogo zostały przyjęte i jakie oddziały je pozostawiły.

Oddziały 136 Dywizji Strzeleckiej pozostawiły na terenie 143 rezerwowego pułku strzeleckiego (miasto Gorki): 7 koni, 3 podwozy, 1 łaźnię polową, 1 samochód. Zbývające konie i tabor, oddziały zdawały bez dokumentów.

W zagrodzie 39 rezerwowego pułku strzeleckiego pozostawiono 70 koni.

Oddziały 48 Dywizji Strzeleckiej pozostawiły na terenie 125 rezerwowego pułku strzeleckiego (miasto Kalinin – obecnie Twer – K.M.) około 300 podwód i uprzęży, 4 samochody, 4 traktory, 107 koni i 17 karabinów w pomieszczeniu.

45 batalion inżynierski pozostawił 20 maszyn drogowych na terenie 159 rezerwowego pułku strzeleckiego (Wasilkowo – Kijowski Specjalny Okręg Wojskowy).

Na stacji Leningrad–Towarowy około miesiąca znajdowało się 16 traktorów, 8 samochodów, około 300 przyczep (niestandardowych marek).

Szkolenie bojowe²¹.

Oddziały uwzględniły podstawowe wymogi dyrektywy Ludowego Komisariatu Obrony Nr 75715ss w sprawie organizacji szkolenia bojowego stanu zmiennego. Sztaby okręgów przekazały wytyczne. Jednak jednostki Leningradzkiego Okręgu Wojskowego otrzymały je z opóźnieniem i do 4 października 1939 r. szkoliły według swojego uznania.

Szkoleniem objęto 60–70% stanów osobowych. Znaczną ilość żołnierzy odrywano od (szkolenia), kierując ich do prac i pełnienia służby.

8. Służba wartownicza i ochronno-porządkowa²².

W garnizonach Ukrainy Zachodniej i Białorusi Zachodniej służba wartownicza wyjątkowo źle zorganizowana. Nie realizuje się wymogów *Regulaminu Armii Czerwonej* – 37. Nie ma: tabel posterunków, instrukcji dowódcy warty i obowiązków na posterunkach. Nie rozprowadza się wartowników i nie stosują hasła (miasto Lwów).

Wygląd zewnętrzny wartowników – niechlujny. (Wartownicy) nie znają obowiązków. Służba porządkowo-ochronna w oddziałach oraz sztabach i garnizonowa w miastach niezwykle słaba. Uwagę zwraca duża ilość osób niechlujnie odzianych w umundurowanie czerwonoarmistów.

Również niezadowolająco zorganizowana służba wartownicza w garnizonach Leningradzkiego Okręgu Wojskowego, Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, Orłowskiego Okręgu Wojskowego i Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego. Pomieszczenia wartownicze nie w pełni wyposażone, dokumentacja nie zatwierdzona, brak wzorów przepustek i zezwoleń oraz wzorów pieczęci. Wartownicy trzymają amunicję w zardzewiałych magazynkach, a nawet luzem. W garnizonie arzamaskim, na jednym z posterunków, wartownik nie miał załadowanego karabinu. Stan osobowy słabo zna obowiązki służby (wartowniczej). W składach wart wykryto żołnierzy, którzy jeszcze nigdy nie strzelali.

Służba porządkowo-ochronna i czujność służby wewnętrznej w oddziałach słabe i nie zapewniają ochrony przed przeniknięciem osób postronnych.

Proponuje:

1. Sztabowi Generalnemu – wnikliwie przestudiować doświadczenia z organizacji szkoleń bojowego i liniowego tyłów. Meldować o (podjętych) konkretnych przedsięwzięciach i nieodczynnych zmianach w organizacji i pracy tyłów.

Przyspieszyć wydanie regulaminu tyłów, uwzględniającego doświadczenia z ostatnich działań bojowych.

2. Szefom centralnych zarządów zaopatrzenia – meldować o przedsięwzięciach (mających na celu) uzupełnienie w wojskach i magazynach okręgowych brakującego sprzętu i uzbrojenia.

3. Radom Wojennym okręgów, frontów i armii:

a) przystąpić niezwłocznie do odtwarzania zapasów nienaruszalnych uzbrojenia i wszystkich rodzajów sprzętu; doprowadzić do zdolności bojowej sprzęt bieżącego użytkowania;

b) do 1 grudnia zakończyć przygotowania do zimy pomieszczeń koszarowych i stajni dla koni;

c) podjąć zdecydowane kroki w celu dokładnego wypełniania regulaminowych postanowień w służbie wartowniczej i ochronno-porządkowej.

4. Szefowi Głównego Zarządu Armii Czerwonej zmienić artykuł 59 Regulaminu Służby Wartowniczej, w celu uproszczenia jego redakcji i usunięcia sprzeczności.

5. Grupie Kontrolnej przy Ludowym Komisariacie Obrony sprawdzić w listopadzie–grudniu bieżącego roku, stan jednostek Frontu Ukraińskiego i Białoruskiego oraz Leningradzkiego Okręgu Wojskowego w miejscach ich nowej dyslokacji.

Czpo. Szefa Grupy Kontrolnej

przy Ludowym Komisariacie Obrony ZSRS

/ – / Orłow, kombrig

9 listopad 1939 r.

Przepisano w 2 egz.

Egz. Nr 1 – Ludowy Komisarz Obrony.

Egz. Nr 2 – do akt Grupy Kontroli.

wo. Nr 520

Nr 125470ss

(Odbito jedną kopię i wysłano

czpo. Szefa Sztabu Generalnego.

25.XI. 1939 r. Nr 76278s / – /)

Kopia, maszynopis

RGWA, dz.4, z.14, t.2228, k.66–81.

¹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Zarządu Artylerii Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

² Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Zarządu (Wojskowo-Chemicznego) Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

³ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Zarządu Łączności Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

⁴ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Zarządu Samochodowego i Broni Pancерnej Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

⁵ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

⁶ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s.

- ⁷ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s.
- ⁸ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu I Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.⁹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279 s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej.
- ⁹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Głównego Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁰ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Głównego Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹¹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Sanitarnego Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹² Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Artylerii Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹³ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Samochodowego i Broni Pancерnej Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁴ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zarządu Łączności Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁵ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁶ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁷ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁸ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ¹⁹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Zarządu Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ²⁰ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s Szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ²¹ Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s szefa Zarządu Szkolnictwa Wojskowego Szefostwa Zarządu Głównego Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.
- ²² Na marginesie odręczna notatka: „Wyciąg [ze sprawozdania] Nr 76279s szefa Zaopatrzenia Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej”.

1939, listopad, 10, Moskwa. – Rozkaz Nr 0059 Ludowego Komisarza Obrony ZSRS w sprawie nieprawidłowej działalności Rady Wojennej 6 Armii.

Ściśle tajne.

Nr 0059. 10 listopada 1939 roku. Moskwa.

16 października na ręce tow. Stalina i moje nadszedł list Prokuratora Wojskowego 6 Armii tow. Niecziporenki o nieprawidłowych działaniach niektórych oficerów, w czasie wydarzeń wojennych na terytorium Ukrainy Zachodniej.

Na moje polecenie Zarząd Polityczny Armii Czerwonej przeprowadził śledztwo i ustalił, że w 6 Armii w czasie wydarzeń wojennych miały miejsce przypadki rozprawy z oficerami i funkcjonariuszami policji byłego państwa polskiego, a także pojedynczymi osobami z ludności cywilnej.

Rada Wojenna 6 Armii, w osobach Dowódcy Armii komkora tow. Golikowa i członka Rady Wojennej komisarza brygadowego tow. Zachryczewa, nie tylko, że nie prowadziła zdecydowanej walki ze zjawiskami samowoli, ale i sama 20 września 1939 r. podjęła pospieszną, nieprzemyślaną decyzję.

Po otrzymaniu meldunku o działaniach bandy, składającej się z żandarmów, oficerów i polskich burżuazyjnych nacjonalistów, która urządziła na tyłach naszych wojsk rzeź ludności ukraińskiej i żydowskiej, Rada Wojenna podjęła błędną, niekonkretną i dlatego niedopuszczalną decyzję: *Wszystkich wykrytych przywódców bandy, która dokonała pogromu, ukarać najwyższym wymiarem kary – rozstrzelać w ciągu 24 godzin.* Na podstawie tej decyzji rozstrzelano 9 osób.

Rada Wojenna 6 Armii zamiast zlecić organom prokuratury wojskowej przeprowadzenie śledztwa we wszystkich sprawach dotyczących działalności kontrewolucyjnej złapanych osób i przekazania ich sądowi Trybunału Wojennego, zgodnie z ustalonymi zasadami, powzięła ogólną decyzję o rozstrzelaniu przywódców bandy bez wskazania nazwisk osób, podlegających rozstrzelaniu. Podobne decyzje Rady Wojennej 6 Armii mogły być rozumiane przez podwładnych jako sygnał do uproszczonej formy walki z bandytami.

W oddziałach 2 Korpusu Kawalerii, wchodzącego w skład 6 Armii, zarejestrowano przykładowo do 10 przypadków bezprawnego postępowania dowódców różnych szczebli, wobec zatrzymanych polskich bandytów.

Przyjmując, że w działaniach winnych bezprawnego postępowania nie było zamierzonej złej woli, że wszystko to miało miejsce w sytuacji działań bojowych, ostrej walki klasowej i narodowo-wyzwoleńczej miejscowej ludności z byłymi polskimi żandarmami i oficerami, oraz że wydane polecenie było spowodowane błędem (w decyzji) i niezrozumieniem (ducha regulaminu), rozkazuję:

1. Zwrócić uwagę wszystkim oficerom na niedopuszczalność powtórzenia się w przyszłości wszelkich samowolnych działań, sprzecznych z duchem regulaminu Armii Czerwonej.

2. Za wydanie pospiesznych, nieprzemyślanych postanowień, sprzecznych z ustalonym porządkiem w Armii Czerwonej, Radę Wojenną 6 Armii – komkora tow. Golikowa i komisarza brygadowego tow. Zacharyczewa karzę naganą.

3. Bezpośrednio winnych działań niezgodnych z prawem – dowódcę 131 pułku kawalerii majora tow. Diedjeogłu, młodszego politruka 131 pułku kawalerii tow. Czerkasowa, lejtnanta tego pułku tow. Kolcowa, komisarza samodzielnego dywizjonu łączności 2 Korpusu Kawalerii starszego politruka tow. Bieznosienko karzę naganą.

4. Radzie Wojennej Frontu Ukraińskiego (polecam) ustalić pozostałe osoby bezpośrednio winne samowolnych działań w 6 Armii i ukarać je dyscyplinarnie w swoim zakresie. O wykonaniu meldować.

Ludowy Komisarz Obrony ZSRS

K. Woroszyłow, marszałek Związku Sowieckiego

Kopia, maszynopis

RGWA, dz.4, z.15, t.21, k.61 i 61 odwrót.

Thum. – K.M.

Aneks 5

1939 listopad 11, Miejsce postoju. – Zestawienie zdobycznego uzbrojenia i mienia zagarniętego w okresie kampanii polskiej (i) spisanego według stanu na (dzień) 1 listopada 1939 r.

Lp.	Nazwa	Ilość	Uwagi
I. Sprzęt artyleryjski			
1.	37 mm dział przeciwpancernych	152	
2.	75 mm armat wzór 02/26 roku	30	
3.	75 mm armat francuskich wzór 1897 roku	346	
4.	65 mm (armat) górskich wzór 1906 roku	2	
5.	100 mm armat wzór 14/16 roku	108	
6.	105 mm armat wzór 1914 roku	42	
7.	120 mm armat wzór 1877 roku	2	
8.	155 mm armat wzór 1917 roku	111	
9.	220 moździerzy „Skoda”	7	
10.	44 mm dział przeciwlotniczych	37	
11.	75 mm dział przeciwlotniczych	49	
	Razem:	886	
12.	46 mm moździerzy	135	
13.	81 mm moździerzy	63	
II. Karabiny			
14.	Karabinów piechoty polskich	129952	
15.	Karabinów niemieckich	16191	
16.	Karabinów francuskich	35211	
17.	Karabinów różnych	36711	
	Razem karabinów:	218071	
18.	Karabinów polskich	48117	
19.	Karabinów francuskich	7018	
20.	Karabinków niemieckich	747	
21.	Karabinków różnych	11861	
	Razem karabinków:	67743	
III. Karabiny maszynowe			
22.	Ręcznych karabinów maszynowych i rusznic przeciwpancernych ¹	48666	
23.	Ciężkich karabinów maszynowych różnych	3731	
24.	12,3 mm wielkokalibrowych karabinów maszynowych „Hotchkiss”	14	
25.	Pistoletów i rewolwerów różnych systemów	28510	
26.	Broni myśliwskiej	5369	
27.	Różnych szabel i lanc	23881	
IV. Przybory optyczne			
28.	Lornetek	2317	
29.	Lornet nożycowych	221	
30.	Busoli	277	
31.	Kątomierzy	217	
32.	Dalmierzy	89	
33.	Teodolitów	27	
34.	Stoperów	42	
35.	Różnych przyborów optycznych	116	

¹ Prawdopodobnie chodzi o polskie karabiny przeciwpancerne kb Ur-35.

	V. Urządzenia		
36.	Ruchomych warsztatów artyleryjskich na 28 wagonach	1	
37.	Różnych maszyn	163	
38.	Silników spalinowych	6	
39.	Prądnic prądu stałego	3	
40.	Zespołów spalinowo-elektrycznych z silnikiem wysokoprężnym	2	
41.	Silników elektrycznych	60	
42.	Pozostałych maszyn	18	
	VI. Pociągi pancerne		
43.	Parowozów	3	
44.	Platform opancerzonych artyleryjskich	5	
45.	Na nich: dział różnych, karabinów maszynowych różnych	12 32	
46.	Opancerzonych platform kierowania	1	
47.	Platform do karabinów maszynowych	1	
48.	Czołgów kolejowych	1	
	VII. Amunicja artyleryjska i do broni ręcznej		
49.	Amunicji karabinowej różnych kalibrów	135903977	
50.	Amunicji rewolwerowej i pistoletowej	399456	
51.	Granatów ręcznych	475395	
52.	Pocisków artyleryjskich różnych kalibrów	803040	
	VIII. Mienie samochodowe i pancerne		
53.	Czołgów różnych kalibrów	28	
54.	Tankietek	37	
55.	Ciągników	18	
56.	Samochodów pancernych	6	
57.	Samochodów osobowych	3866	
58.	Autobusów	291	
59.	Samochodów sanitarnych	95	
60.	Samochodów terenowych	45	
61.	Innych samochodów specjalnych	106	
62.	Samochodów ciężarowych	1402	
63.	Motocykli	830	
64.	Rowerów	1372	
65.	Traktorów	7	
66.	Przyczep	25	
	IX. Mienie lotnicze		
67.	Samolotów zwiaadowczych	32	
68.	Samolotów myśliwskich	28	
69.	Samolotów bombowych	56	
70.	Samolotów liniowych (?)	49	
71.	Samolotów szkolnych	72	
72.	Samolotów pasażerskich	2	
73.	Samolotów różnych	15	
	Razem samolotów:	254	
74.	Silników lotniczych różnych typów	368	
	X. Mienie inżynieryjne		
75.	Pontonów i półpontonów różnych	265	
76.	Podwód do pontonów	61	
77.	Łodzi pontonowych różnych	122	
78.	Elektrowni różnych	6	
79.	Agregatów różnych	59	

80.	Zapalarek	77	
81.	Kilofów	7237	
82.	Łopat	18920	
83.	Pił	458	
84.	Toporów	2723	
85.	Drutu kolczastego (w tonach)	640	
86.	Drutu gładkiego (w tonach)	25	
87.	Kopół pancernych (punktów) obserwacyjnych	14	
88.	Kopół pancernych (gniazd) karabinów maszynowych	4	
89.	Półkopuł pancernych	16	
90.	Środków wybuchowych (w kg)	28550	
91.	Betonowych schronów bojowych rejonów umocnionych	194	
	XI. Środki chemiczne		
92.	Masek przeciwgazowych (kompletów)	66421	
93.	Masek przeciwgazowych końskich (kompletów)	11	
94.	Pochłaniaczy do masek przeciwgazowych	30496	
95.	Części twarzowych masek przeciwgazowych	41087	
96.	Obuwia gumowego (par)	184	
97.	Rękawic gumowych (par)	580	
98.	Kombinezonów (sztuk)	662	
99.	Pończoch (ochronnych)	91	
100.	Wapna chlorowanego (kg)	5360	
	XII. Mienie łączności		
101.	Radiostacji różnych	153	
102.	Odbiorników i nadajników	163	
103.	Radiowęzłów	1	
104.	Stacji i aparatów nasłuchu	35	
105.	Aparatów telegraficznych	190	
106.	Łącznic różnych	703	
107.	Aparatów telegraficznych	6	
108.	Aparatów telefonicznych	3520	
109.	Kabla telegraficznego i telefonicznego (kilogramometry)	14780	
110.	Zwijaków telefonicznych	3985	
111.	Przewodów telegraficznych i oświetleniowych (kg)	78000	
112.	Biedek telefonicznych i taczanek radiowych (szt.)	32	
113.	Kabla obołowiego (m)	2700	
114.	Radiostacji	1	
	XIII. Paliwo i smary		
115.	Benzyny w tonach	2661	
116.	Nafty w tonach	1539	
117.	Spirytusu w tonach	12	
118.	Ropy naftowej w tonach	266	
119.	Oleju napędowego w tonach	264	
120.	Smarów w tonach	300	
121.	Opakowań: beczek w sztukach	847	
	kontenerów w sztukach	12	
	kanistrów w sztukach	1136	
	XIV. Mienie mundurowo-taborowe		
122.	Czapek garnizonowych	12529	
123.	Helmów metalowych	9853	
124.	Plaszczy	20057	

125.	Mundurów, kurtek, koszul	51421	
126.	Spodni do butów z cholewami	40393	
127.	Butów z cholewami (par)	9009	
128.	Trzewików (par)	26124	
129.	Koszul sztuk	76100	
130.	Kalesonów	102575	
131.	Poszew do sienników	10344	
132.	Poszewek na poduszki	40667	
133.	Poszewek na wyspy	23161	
134.	Kołder	25056	
135.	Prześcieradeł	46681	
136.	Kożuchów i futer	1378	
137.	Półkożuszków	3317	
138.	Butów filcowych	1755	
139.	Swetrów	7528	
140.	Pasów głównych	8766	
141.	Pasów do noszenia broni	4815	
142.	Ładownic skórzanych	68472	
143.	Tornistrów i plecaków	12689	
144.	Płacht namiotowych (peleryn)	5607	
145.	Sukna i tkanin wełnianych (m)	233679	
146.	Tkanin bawełnianych i lnianych (m)	198301	
147.	Spodni specjalnych szt.	11035	
148.	Kurtek: bluz specjalnych szt.	13100	
149.	Ubiorów i kombinezonów specjalnych szt.	685	
150.	Płaszczy i kurtek skórzanych szt.	1953	
151.	Płaszczy narzutek szt.	1309	
152.	Namiatów różnych	243	
153.	Kuchni polowych na samochodach	277	
154.	Furmanek	750	
155.	Biedek	177	
156.	Siodła	4937	
157.	Uprzęży	813	
158.	Plandek	538	
159.	Maszyn do pisania	259	
160.	Naftaliny (w kg)	41360	
XV. Zasoby koszarowe			
161.	Koszar	193	na 61162 ludzi
162.	Domów kadry dowódczej	169	3347 izby
163.	Budynków sztabowych	37	789 izby
164.	Stołówek – kuchni	67	na 21338 miejsc
165.	Hangarów	11	na 308 samolotów
166.	Garaży	102	na 1468 samochodów
167.	Stajni	218	na 17116 stanowisk
168.	Magazynów	397	167711 m ²
169.	Warsztatów	40	14855 m ²
170.	Maneży	14	15453 m ²
171.	Przechowywalni warzyw	10	430 m ²
172.	Łaźni	11	Przepustowość na zmianę 554 ludzi
173.	Pralni	22	2167 kg/godz.
XVI. Mienie polityczno-oświatowe			
174.	Pianin	44	sztuki
175.	Fortepianów	36	sztuk

176.	Odbiorników radiowych	170	sztuk
177.	Wzmacniaczy radiowych	1	sztuka
178.	Ruchomych aparatów kinowych	2	sztuki
179.	Radioli	2	sztuki
180.	Kompletów wyposażenia dla orkiestr dętych	1	
181.	instrumentów muzycznych dętych	193	sztuki
182.	Aparatów fotograficznych	49	sztuki
183.	Patefonów	23	sztuki
184.	Głośników (radiowych)	10	sztuk
185.	Stołów bilardowych (z wyposażeniem)	9	sztuk
186.	Maszyn drukarskich	1	sztuka
	XVII. Mienie medyczno-sanitarne		
	a) Medykamenty		
187.	Kwasu borowego	755	kg
188.	Aspiryny	510	kg
189.	Zasadowej soli azotowej	310	kg
190.	Kamfory	273	kg
191.	Chloroformu	116	kg
192.	Kodeiny	364	kg
193.	Kokainy	13,3	kg
194.	Dioniny	13	kg
195.	Jodu krystalicznego	369	kg
196.	Kreozytu	204	kg
197.	Bromku sodu	308	kg
198.	Opium w proszku	252	kg
199.	Fenocetynu	362	kg
200.	Piramidonu	280	kg
201.	Spirytusu rektyfikowanego	20174	kg
202.	Tiokolu	601	kg
203.	Siarczanu cynkowego	58	kg
	b) Materiały opatrunkowe		
204.	Bandaży różnych	223000	sztuk
205.	Indywidualnych pakietów opatrunkowych	1571000	sztuk
206.	Gazy opatrunkowej	311000	m
207.	Waty higroskopijnej	1884	kg
	c) Instrumentu chirurgiczne i narzędzia lekarskie		
208.	Autoklaw dużych	10	sztuk
209.	Wiertarek dentystycznych	6	
210.	Puszek do materiałów opatrunkowych	49	
211.	Sterylizatorów	35	
212.	Stołów chirurgicznych	24	
213.	Wyposażenia gabinetów dentystycznych	6	
	d) Rentgeny i sprzęt laboratoryjny		
214.	Aparatów rentgenowskich	4	
215.	Mikroskopów	7	
216.	Termostatów	5	
	e) Aparatura dezynfekcyjna i sprzęt sanitarny.		
217.	Komór dezynfekcyjnych	13	
218.	Komór dezynfekcyjnych z natryskiem	7	
219.	Natrysków (polowych)	4	
220.	Łaźni polowych	2	
221.	Suszarni polowych	2	
	XVIII. Sprzęt stołowy		
222.	Rondli emaliowanych	1813	sztuk

223.	Talerzy różnych	6697	„
224.	Czajników różnych	690	„
225.	kubków i filiżanek	4509	„
226.	Beczek różnych	1361	„
227.	Łyżek różnych	31268	„
228.	Noży i widelców	7466	„
	XIX. Inwentarz kuchenny		
229.	Tac	324	sztuk
230.	Maszynek do mięsa	9	„
231.	Kotłów kuchennych	22	„
232.	Wiader różnych	1516	„
233.	Patelni różnych	317	„
234.	Termosów	15	„
235.	Balii ocynkowanych	1369	„
	XX. Sprzęt magazynowy		
236.	Wag różnych	45	sztuk
237.	Wialni	3	„
238.	Blachy ocynkowanej	2552	arkuszy
239.	Pieców „Pejera” (?)	105	
240.	Pieców chlebowych na ciągu końskim	20	
241.	Młocarni	12	
	XXI. Żywność i pasza		
242.	Żyta, pszenicy, jęczmienia	2581	ton
243.	Kaszy różnej	408	„
244.	Mąki różnej	5548	„
245.	Sucharów	227	„
246.	Konserw mięsnych	606000	puszek
247.	Mleka w proszku	1,2	tony
248.	Mleka skondensowanego	2400	puszek
249.	Cukru różnego	3846	ton
250.	Kawy	77	„
251.	Soli	229	„
252.	Papierosów machorkowych	15800	sztuk
253.	Tytoniu w liściach	99	ton
254.	Zapałek	152000	pudełek
255.	Owsa	8067	ton
256.	Siana	3024	ton
257.	Bydła rogatego	2910	łbów
258.	Owiec	1992	„
259.	Świń	77	„
260.	Koni	16294	sztuk
	XXII. Pieniądze i rzeczy wartościowe		
261.	Złotych polskich w banknotach i bilonie	101.972,069	
262.	Złotych polskich w złocie	20	
263.	Rubli złotych carskich	4658	
264.	Rubli srebrnych carskich	267	
265.	Dolarów amerykańskich złotych	4597	
266.	Dolarów amerykańskich w banknotach	2689	
267.	Funtów szterlingów złotych	5	
268.	Funtów szterlingów w banknotach	94	
269.	Franków francuskich złotych	1130	
270.	Franków francuskich w banknotach	9300	
271.	Marek niemieckich złotych	590	
272.	Marek niemieckich w banknotach	128410	

273.	Marek niemieckich srebrnych	714	
274.	Koron austriackich złotych	910	
275.	Koron austriackich w banknotach	4747	
276.	Koron austriackich srebrnych	249	
277.	Lewów bułgarskich	3398	
278.	Lirów włoskich złotych	20	
279.	Lirów włoskich w banknotach	207	
280.	Lejów rumuńskich	7386	
281.	Koron czeskich złotych	10	
282.	Koron czeskich w banknotach	8931	
283.	Guldenów holenderskich w banknotach	2409	
284.	Franków belgijskich	324	
285.	Monet złotych nieustalonego pochodzenia	153	sztuki
286.	Monet srebrnych nieustalonego pochodzenia	1501	sztuk
287.	Bilonu różnego	60,3	kg
288.	Zegarków złotych	146	sztuk
289.	Zegarków różnych	601	sztuk

Szef Oddziału V Sztabu Frontu Ukraińskiego

/-/ Gawriłow, major

Przepisano w 2 egz.

11 listopad 1939

Kopia, maszynopis

RGWA, dz. 35084, z 1, t. 192, k. 302–311.

Tłum. – K.M.

Aneks 6

1939, listopad, 28, Miejsce postoju – Sprawozdanie o wypadkach nadzwyczajnych i zjawiskach niemoralnych w jednostkach Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego.

Ściśle tajne.
Egz. Nr...
Szef
Zarządu Politycznego
Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej
armijny komisarz I rangi – tow. MECHLIS.
Od 17 września do 1 listopada 1939 roku, według danych Zarządu Politycznego Frontu Ukraińskiego, odnotowano 460 wypadków nadzwyczajnych i zjawisk niemoralnych, w wyniku których zginęło 112 osób, a 270 zostało okaleczonych i rannych.

Wśród nich:

	Wojskowych	Osób cywilnych
Zginęło	70	42
Zostało okaleczonych i rannych	254	16

Wypadki pod względem charakteru:

	Od 17.9. po 1.10.	Od 1.10 po 1.11	Razem
– Czyny kontrrewolucyjne	1	8	9
– Dywersja i szkodnictwo	–	3	3
– Samobójstwa	2	5	7
– Próby samobójstw	–	4	4
– Zabójstwa	2	7	9
– Bezprawne rozstrzeliwania	5	2	7
– Maruderstwo	28	44	72
– Nieszczęśliwe wypadki i zranienia	31	95	126
– Samookaleczenia	4	28	32
– Katastrofy	2	6	8
– Awarie	6	33	39
– Dezercje	10	53	63
– Odmowa złożenia przysięgi i wzięcia broni	–	7	7
– Tchórzostwo	–	3	3
– Pobicia	–	2	2
– Naruszenia (regulaminu) służby wartowniczej	1	7	8
– Utrata broni	3	15	18
– Pijaństwo z burdą	–	15	15
– Pożary	–	10	10
– Różne	2	16	18
RAZEM:	97	363	460

Tylko w październiku, gdy ustały już działania bojowe, w wyniku wypadków nadzwyczajnych zginęło 76 osób, a 210 zostało okaleczonych i rannych.

W tym okresie, najwięcej wypadków nadzwyczajnych wydarzyło się w następujących związkach taktycznych:

W 60 Dywizji Strzeleckiej (szef Wydziału Politycznego tow. Niesterenko) zarejestrowano 16 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 2 czyny kontrrewolucyjne, 9 nieszczęśliwych wypadków i zranień, 1 [przypadek] maruderstwa, 1 – samookaleczenia, 2 – awarie.

W 81 Dywizji Strzeleckiej (szef Wydziału Politycznego tow. Guriejew) zarejestrowano 17 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 1 – zabójstwo, 1 – bezprawne rozstrzelanie, 8 – (wypadków) maruderstwa, 1 – dezercja, 2 – [przypadki] zagubienia broni i tajnych dokumentów, 1 – pijanństwo z burdą, 1 – pożar.

W 169 Dywizji Strzeleckiej (szef Wydziału Politycznego tow. Nikiforow) zarejestrowano 11 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 2 – maruderstwa, 3 – nieszczęśliwe wypadki i zranienia, 2 – awarie, 3 – [przypadki] zagubienia broni i tajnych dokumentów. Co więcej, w 556 pułku strzeleckim tej dywizji zdezerterowało „43” ludzi z bronią, w umundurowaniu i z oporządzeniem.

W 58 Dywizji Strzeleckiej (szef Wydziału Politycznego tow. Kudrjawcew) zarejestrowano 10 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 1 – uszkodzenie ciała, 1 – maruderstwo, 3 – naruszenia [regulaminu] służby wartowniczej.

W 72 Dywizji Strzeleckiej (szef Wydziału Politycznego tow. Kaładze) zarejestrowano 10 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 2 – maruderstwa, 5 nieszczęśliwych wypadków i zranień.

W 99 Dywizji Strzeleckiej zarejestrowano 10 wypadków nadzwyczajnych, w tym: 6 – nieszczęśliwych wypadków i zranień, – [przypadek] tchórzostwa, 1 – maruderstwo, 1 – naruszenie [regulaminu] służby wartowniczej.

Aparat polityczny oraz organizacje partyjne i komsomolskie tych związków taktycznych zaprzestały w zasadzie pracować ze stanem osobowym, nad sprawami walki z wypadkami nadzwyczajnymi, zjawiskami niemoralnymi i profilaktyki. Odnosi się to do działań bojowych, jak i okresu po ich zakończeniu.

Samobójstwa

Jeszcze do tej pory nie wykorzeniono takich haniebnych przypadków, jakimi są samobójstwa. Dowodzi to, że niektóre organy polityczne i organizacje partyjne niewystarczająco badają nastroje i zachowanie się niektórych osób, nie prowadzą pracy [indywidualnej] z każdym żołnierzem i oficerem.

W omawianym okresie miało miejsce 7 przypadków samobójstw.

26 września szeregowiec Palicz z drużyny dezynfekcyjno-pralniczej w czasie marszu do Kowla rzucił się pod pociąg i został przecięty.

Śledztwo ustaliło, że Palicz był członkiem sekty (religijnej) i zakończył życie samobójstwem z przyczyn religijnych, nie chcąc służyć w Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej.

10 września strzałem z nagana samobójczo zakończyła życie lekarka Kalus F.B. ze 150 pułku artylerii haubic. W pozostawionym liście napisała, że „nie mogę dalej znosić ordynarności i obrażania ze strony lekarza wojskowego 3 rangi Kurczenki”.

Kurczenko został oddany pod sąd Trybunału Wojskowego.

17 października szeregowiec Kogan ze 183 pułku artylerii przeciwlotniczej zakończył samobójczo życie, wieszając się. Z charakterystyki przekazanej przez rodzinę [wynika, że] Kogan pił systematycznie.

Prowadzone jest śledztwo.

27 października szeregowiec Kulejmin A.G. z 36 pułku kawalerii, członek Wszechzwiązkowego Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży, zakończył samobójczo życie w koszarach, strzelając do siebie z karabinu. Kulejmin systematycznie chorował w ciągu 1938 i 1939 r. Z powodu choroby trzy miesiące przebywał w szpitalu, 2 miesiące na urlopie i nadal chorował.

Prowadzone jest śledztwo.

25 października mechanik lotniczy służby zasadniczej Rakow B.W. z 33 pułku ciężkich bombowców (członek Wszechzwiązkowego Leninowskiego Komunistycznego Związku Młodzieży) zakończył samobójczo życie strzelając do siebie z karabinu.

Prowadzone jest śledztwo.

25 października szef Wydziału Samochodów i Broni Pancерnej z 15 Dywizji Strzeleckiej major Borysow zakończył samobójczo życie strzelając do siebie z rewolweru, w speluncie w Kowlu. Bojąc się odpowiedzialności i rozgłosu za rozpustny styl życia, wykazał małoduszność.

Z tego powodu przeprowadzono odprawę komisarzy wojskowych i sekretarzy komitetów partyjnych oddziałów. Przeprowadzono również odprawę z kadrą dowódczo-sztabową i zebranie partyjne.

Prokuratura prowadzi śledztwo.

Większość wypadków samobójczych jest następstwem upadku moralnego spowodowanego różnymi przyczynami osobistymi i moralnym rozkładem samobójców.

Bezprawne rozstrzeliwanie i maruderstwo

W okresie od 17 września do 1 listopada miały miejsce przypadki bezprawnego rozstrzeliwania i maruderstwa [spowodowane] przez pojedyncze osoby, które swoimi nikczemnymi działaniami hańbiły Robotniczo-Chłopską Armię Czerwoną, a także przez wrogie klasowo elementy których celem była dyskredytacja Armii Czerwonej w oczach ludności Ukrainy Zachodniej.

21 września młodszy politrak Zagorulski z Warsztatów Artyleryjskich 15 Korpusu Strzeleckiego we wsi Aleksandrówka wszedł do domu właściciela ziemskiego, w tym czasie gdy lekarz udzielał pomocy choremu gospodarzowi. Zagorulski zastrzelił leżącego w łóżku chorego właściciela ziemskiego.

Zagorulski został skazany przez Trybunał Wojenny na 6 lat pozbawienia wolności.

W nocy z 24 na 25 października kierownik magazynu zapasów nienaruszalnych 146 pułku kawalerii 16 Dywizji Kawalerii Senin, przebywając w mieście, upił się i poszedł do prostytutek. Gdy wychodził, prostytutki zażądały od niego pieniędzy. Sienin zamiast się rozliczyć, zastrzelił jedną z pistoletu.

Sienin został aresztowany przez organy NKWD.

2 października oficer polityczny Bierdnikow, ze szkoły 131 pułku kawalerii, bezprawnie rozstrzelał sześciuosobową rodzinę właściciela ziemskiego.

Bierdnikow został skazany za rozstrzelanie.

27 listopada (września) po wymianie ognia z wojskami polskimi, na rozkaz starszego lejtnanta Bułgakowa ze 146 pułku strzeleckiego oraz za zgodą starszego politruka Kandjurina, ustawiono w szeregu 15 żołnierzy wziętych do niewoli i rozstrzelano z armaty.

Bułgakow został oddany pod sąd. Sprawę Kandjurina przekazano Sądowi Honorowemu.

28 października ślusarz (z plutonu) dowozu amunicji Bugajew A.I. z 36 Samodzielnej Lekkiej Brygady Pancерnej, wszedł w mieście Grodno do domu obywatela i grożąc użyciem broni, zabrał 50 metrów tkaniny.

Przeprowadzone zostało zebranie żołnierskie oddziału, na którym osądzono postępek Bugajewa. Bugajewa aresztowano. Prowadzone jest śledztwo.

21 września szeregowcy Młachmitow i Czerepanow ze 134 pułku strzeleckiego 45 Dywizji Strzeleckiej okradli dom na skraju miasta Korzec. Podczas grabieży zabity został obywatel SAS. W czasie zatrzymywania stawiali zbrojny opór – otwarli ogień. W trakcie strzelaniny ranny został Młachmitow.

24 września Czerepanow został skazany na rozstrzelanie.

21 września podoficer Szamatiejew i nowo zmobilizowany szeregowiec Wasilenko z 358 pułku strzeleckiego, ograbili na stacji [kolejowej] Niemowicze 2 rodziny. Podczas grabieży zabili kobietę i ranili mężczyznę.

Wasilenko został skazany na 10 lat kolonii reedukacji społecznej, Szamatiejew na 3 lata kolonii reedukacji społecznej.

Lejtnant Ratkow z 97 pułku artylerii haubic (członek Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii [bolszewików]) na oczach żołnierzy zabrał zegarki i dwie puszki konserw dwóm żołnierzom – jeńcom wojennym.

Decyzją zebrania partyjnego został wykluczony z szeregów Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii [bolszewików].

Kursant Charczenko z samodzielnego szwadronu przeciwlotniczego Armijnej Grupy Kawalerii przeprowadził rewizję w [domu] nauczycielki we wsi Dobrowlany i zabrał jej dwa zegarki i rower.

Trybunał Wojenny skazał Charczenkę na rozstrzelanie.

Według danych Zarządu Politycznego Frontu [Ukraińskiego] rozstrzelano bezprawnie 35 ludzi.

Organy polityczne i organizacje partyjne nie podjęły na czas odpowiednich działań w celu zapobieżenia tym hańbiącym zjawiskom (bezprawne rozstrzeliwania i maruderstwo), nie rozwinęły na czas pracy profilaktycznej i wyjaśniającej zwalczającej te hańbiące zjawiska, nie zmobilizowały kadry sztabowej z którą praca wychowawcza była również słabo zorganizowana.

Miały także miejsce przypadki naruszenia przez organy śledcze praworządności rewolucyjnej.

21 września szef Wydziału Specjalnego 2 Korpusu Kawalerii Koberniuk w obecności prokuratora wojskowego 2 Korpusu Kawalerii Iliczewa i przedstawiciela Trybunału Wojennego Mielniczenki, rozstrzelał bez sądu 10 urzędników i policjantów.

Sprawę załatwiono w trybie administracyjnym.

Pełnomocnik Wydziału Specjalnego 10 Dywizji Kawalerii zatrzymał 2 nieznanych [mu osobników] i ich rozstrzelał.

20 września młodszy lejtnant służby bezpieczeństwa Popow z 87 Dywizji Strzeleckiej rozstrzelał bez sądu jako szpiega kursanta 87 Dywizji Strzeleckiej Antoniuka. Nie ma żadnych danych o szpiegostwie Antoniuka. Pomocnik prokuratora wojskowego 87 Dywizji Strzeleckiej Kogan, wiedząc o tym, nie przerwał samosądu, zmilczał i nawet podpisał akt rozstrzelania.

Śledztwo prowadzi Wydział Specjalny.

Nieszczęśliwe wypadki i zranienia.

Tylko w wyniku nieszczęśliwych wypadków i zranień zginęło 49 osób a 180 – zostało okaleczonych i rannych. Oprócz tego zginęło 8 osób cywilnych a 6 zostało rannych.

W większości [przypadków], śmierć i zranienia były skutkiem nieostrożnego i nieumiejętnego obchodzenia się z bronią, osłabienia pracy profilaktycznej przez aparat polityczny i kadrę dowódczą, osłabienia dyscypliny wojskowej w szeregu jednostek [wojskowych].

17 października, podczas zwijania linii telefonicznej, szeregowcy Czesnokow i Krawczuk z 61 pułku strzeleckiego znaleźli standardowy pocisk (zapalnik) do kostki trotylowej. Nieumiejętnie się z nim obchodząc, spowodowali wybuch. Czesnokow i Krawczuk zginęli.

Przeprowadzono akcję wyjaśniającą żołnierzom zasady obchodzenia się ze środkami wybuchowymi. Turchaszwili ze 155 pułku strzeleckiego włożył pod łóżko granat. W czasie zajęć politycznych, szeregowiec Klewnoj wziął ten granat, wyciągnął zawleczkę i granat eksplodował. W rezultacie, 6 żołnierzy zostało rannych.

20 października w 194 pułku strzeleckim podczas kontroli broni, szeregowemu Podrubajewowi eksplodował granat. Rannych zostało 16 ludzi, z tego 2 zmarło, a 4 jest ciężko rannych.

Przeprowadzono odprawę kadry dowódczej i sztabowej oddziału. Zbiera się granaty i amunicję. Winnych ukarano.

2 października technik wojskowy Dołgow z 14 batalionu remontowego (?), nieostrożnie obchodząc się z rewolwerem „Brauning”, spowodował wystrzał i śmiertelnie ranił lejtnanta Poliszczuka.

30 października szef kompanii łączności Kijan z 698 pułku strzeleckiego 147 Dywizji Strzeleckiej, konwojując transport kolejowy z szeregowymi rezerwy, usiłował na stacji Gołta, wsiąść w biegu do pociągu. Pośliznął się i wpadł pod pociąg. Kijanowi obcięło obie nogi. Z jego zeznań wynika, że do wypadku doszło przez nieostrożność i słabą dyscyplinę w podróży.

14 października starszy sierżant Chmaładze i rusznikarz Mirzajew (54 pułk artylerii) spowodowali wystrzał ze zdobycznej broni myśliwskiej. Przy wystrzale broń rozerwało. Chmaładzemu okaleczyło trzy palce, a Mirzajewowi wybiło przednie zęby i skaleczyło wargi.

Odebrano wszystką broń zdobyczną. Przeprowadzono odprawę aktywu partyjnego i pogadanki ze stanem osobowym oddziału.

22 września na stanowisku dowodzenia 17 Korpusu Strzeleckiego, szeregowiec Klejmanow z 87 pułku strzeleckiego, rozładowując karabin maszynowy, spowodował wystrzał i ranił dowódcę kompanii.

Klejmanow został skazany na trzy lata pozbawienia wolności.

W 8 Brygadzie Transportu Samochodowego z winy lejtnanta Koljucha, szeregowiec Stelmach ranił szeregowca Tkaczenkę. Obaj byli w składzie warty. Koljuch wyznaczył Stelmacha i Tkaczenkę do obchodu [terenu] w celu poszukiwania nieznanego osobnika znajdującego się podobno nieopodal posterunku. Koljuch nie uprzedził Stelmacha i Tkaczenki, że podczas obchodu powinni się spotkać.

Katastrofy i awarie

Znaczna część katastrof i awarii spowodowana została naruszeniem zasad ruchu drogowego i eksploatacji pojazdów. (niezachowanie dystansu, przekazywanie kierownicy osobom bez prawa jazdy, niedostateczne przygotowanie kierowców – szczególnie rezerwistów).

Wszystko to jest wynikiem nieodpowiedzialnego stosunku do pracy niektórych osób, spośród oficerów młodszych i starszych, słabej wymagalności od siebie i podwładnych oraz brakiem ewidencji i kontroli przy eksploatacji samochodów.

W omawianym okresie miało miejsce 8 katastrof i 39 awarii, w wyniku których tylko w październiku poniosło śmierć 15 osób, a 64 zostało okaleczonych i rannych. Do najbardziej charakterystycznych należą:

21 września w brygadzie pancерnej i Grupy Operacyjnej miała miejsce katastrofa samochodu ZIS, w wyniku której zginęło 2 szeregowców i okaleczony został kierowca szeregowiec Kujbin.

Śledztwo ustaliło, że Kujbin był zupełnie nieprzygotowany do prowadzenia samochodu (skończył 20-dniowy kurs).

Kierowca Gordowienko z Bazy Samochodowej 69 Dywizji Strzeleckiej, powracając z miasta Lwowa, rozwinął nadmierną szybkość, stracił panowanie, w wyniku czego samochód uderzył w słup. Sześć osób siedzących w samochodzie zostało rannych. Samochód rozbity.

Gordowienko został oddany pod sąd.

8 października samochód 359 batalionu łączności, kierowca szeregowiec Pichur, podczas jazdy do Tarnopola, w wyniku jazdy z dużą prędkością wpadł do jamy. 7 osób siedzących w samochodzie zostało rannych. Samochód rozbity.

Pichur będzie odpowiadał sądownie.

13 października samochód dowództwa 4 Lekkiej Brygady Pancерnej, kierowca Sztraks, zderzył się we Lwowie z samochodem GAZ z 215 dywizjonu artylerii przeciwlotniczej. W efekcie 4 osoby zostały ranne. Samochód rozbity. Do zderzenia doszło z winy kierowcy samochodu GAZ – Szworowa, który poruszał się po mieście z prędkością 45–50 km [na godzinę] i naruszył zasady ruchu drogowego.

17 października samochód ZIS-5 z podczepioną kuchnią polową, z 34 eskadry lotniczej – kierowca Schirtładze ranił dowódcę samochodu, intendenta 1 rangi Elberta.

15 października samochód ciężarowy z batalionu rozpoznawczego 26 Lekkiej Brygady Pancерnej kierowany przez szofera – podoficera Rymarczuka, jadąc do Gródka Jagiellońskiego wywrócił się podczas hamowania przy dużej szybkości. 4 osoby ranne.

14 października samochód ciężarowy z baterii sztabowej – sztabu 96 Dywizji Strzeleckiej – podczas jazdy z Proskurowa miał wypadek. W wyniku tego ciężko ranny został młodszy lejtnant Otriszko.

Wypadek spowodował kierownik magazynu sprzętu chemicznego Tarasow, który wysadził z kabiny kierowcę i sam siadł za kierownicę, nie mając prawa jazdy.

Prowadzone jest śledztwo.

28 października dowódca samodzielnego batalionu saperów 81 Dywizji Strzeleckiej Smirnow i kierowca samochodu Senatorow wstawili się w stan nietrzeźwy we Lwowie, (pijąc u jednego obywatela i spowodowali wypadek samochodowy. [Sprawę] Smirnowa i Senatorowa skierowano do rozpatrzenia przez sąd koleżeński. Smirnow będzie odpowiadał partyjnie.

28 października samochód ciężarowy z 217 pułku artylerii haubic (kierowca Siemin) w czasie jazdy po m. Turyńsk spadł z nasypu. W [wypadku] zginęła siedząca w kabinie córka naczelnika stacji Turyńsk. Samochód uległ wypadkowi. W czasie jazdy kierowca Siemin przekazał kierownicę starszemu sierżantowi Nikołajewowi, który spowodował wypadek.

Nikołajew został przeniesiony na niższe stanowisko służbowe i pociągnięty do odpowiedzialności partyjnej. Kierowca Siemin ukarany 20-dniowym aresztem.

15 października podczas lądowania, samolot SB z 48 pułku lotnictwa bombowego, przy niskim pułapie chmur i mgie, uderzył w komin cegielni. Cała 4 osobowa załoga zginęła: samolot rozbity. W tymże pułku podczas lądowania rozbił się drugi samolot SB. Cała 4 osobowa załoga zginęła.

Komisarz wojskowy jednostki uważa, że winnymi katastrof są piloci major Opałko i lejtnant Bolszuchin, którzy nie przestrzegali wytycznych dowódcy jednostki w sprawie lotów.

Dezercje

W wymienionym okresie z jednostek Frontu (Ukraińskiego) zdezerterowało 63 ludzi. Większość dezerterów to [żołnierze] nowego wcielenia.

Z 10 dezerterów w listopadzie – 7 z nowego wcielenia.

Wszystkie przypadki dezerycji są skutkiem złej ewidencji ludzi w pododdziałach i oddziałach, zarówno nowo powołanego uzupełnienia, jak i służby czynnej, słabej znajomości podwładnych, braku natychmiastowej reakcji i słabej organizacji pracy profilaktycznej w zapobieganiu przypadkom dezerycji.

Szeregowiec Bałaszow z 47 batalionu karabinów maszynowych Korosteńskiego Rejonu Umocnionego, wysłany na 12-dniowy urlop chorobowy jeszcze w sierpniu, dotychczas nie powrócił. Dopiero teraz podjęto działania w celu poszukiwania Bałaszowa. Zarząd Polityczny powiadomiony został o tym wypadku przez szefa Wydziału Politycznego Rejonu Umocnionego 19 listopada 1939 r.

Należy podkreślić niską jakość pracy niektórych rejonowych komend uzupełnień, które w czasie mobilizacji nie uwzględniały problemów domowych i rodzinnych powoływanych.

Aktualnie nadchodzi wiele skarg od [żołnierzy] wcielonych mobilizacyjnie, że ich rodzinom nie udzielono pomocy. Powoduje to negatywne nastroje i w niektórych przypadkach jest przyczyną dezerycji.

Niewielka liczba dezerterów wywodzi się z grupy żołnierzy, którzy odstali od swoich jednostek podczas długich przemarszów.

Szeregowiec Czerniawski z 22 warsztatów stacjonarnych uważany był za dezertera, a w rzeczywistości, gdy wracał z bani, 28 października został uderzony przez samochód i leczył się w szpitalu.

Aparat polityczny w każdym przypadku dezerycji przeprowadzał zebrania [żołnierskie] i wiece oraz podejmował poszukiwania. Odnaleziono 8 dezerterów, którzy zostaną pociągnięci do odpowiedzialności.

Przeciwdziałając wypadkom nadzwyczajnym [spowodowanym] niemoralnym postępowaniem, Rada Wojenna i Zarząd Polityczny Frontu [Ukraińskiego] podjęły następujące kroki:

1) Rada Wojenna podjęła dwie decyzje w kwestii maruderstwa i bezprawnego rozstrzelania. Wydała też specjalny rozkaz w sprawie likwidacji bałaganu i wzorcowego pełnienia służby obserwacyjno-meldunkowej – z poleceniem rygorystycznego ustalania winnych każdego przypadku strzelania do własnych samolotów.

2) Radom wojennym armii, komisarzom i szefom organów politycznych polecono przeciąć zdecydowanie wszelkie przejawy samowoli i bezprawnego rozstrzelania.

3) Organom NKWD i prokuraturze wojskowej wskazano na konieczność pociągania [winnych] do odpowiedzialności.

4) Przeprowadzono odprawę szefów zarządów politycznych armii.

Cały aparat polityczny Zarządu Politycznego Okręgu wyjeżdżał do jednostek w celu sprawdzenia i okazania praktycznej pomocy w pracy organów politycznych. Wysyłano do oddziałów poszczególnych pracowników Zarządu Politycznego z zadaniami specjalnymi w sprawach każdego wypadku nadzwyczajnego i przypadku niemoralnego postępowania.

W okresie od 17 września do 1 listopada prokuratura wojskowa prowadziła śledztwo przeciwko osobom wojskowym i skierowała do sądu [sprawy]:

	Skazano na rozstrzelanie	Skazano na różne okresy pozbawienia wolności	Śledztwo zakończone Przekazano sądowi Trybunału Wojennego	Śledztwa nie zakończone
Oficerów	3	7	12	19
Podoficerów	1	19	5	14
Szeregowców	12	62	8	41
RAZEM	16	88	25	74

	Zażądać sankcji Ludowego Komisariatu Obrony na oddanie pod sąd	Rozpatrzył Sąd Honorowy	Rozpatrzone w trybie dyscyplinarnym
Oficerów	13	12	7
Podoficerów	–	–	1
Szeregowców	–	–	1
RAZEM	13	12	9

Znaczna ilość pociągniętych do odpowiedzialności sądowej i nie mniejsza liczba spraw przerwanych po otrzymaniu dyrektywy towarzyszy Woroszyłowa i Mechlisa świadczy o tym, że prokuratura i dowództwa jednostek nazbyt zaabsorbowały się środkami karnymi.

Dyrektywa Ludowego Komisarza Obrony [towarzysza] Woroszyłowa i Szefa Zarządu Politycznego Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej [towarzysza] Mechlisa o walce z przecięciami w pociąganiu do odpowiedzialności sądowej została omówiona na odprawach z szefami organów politycznych związków taktycznych, pracownikami prokuratury i Trybunału [Wojennego]. W jej wyniku nastąpiło zdecydowane zmniejszenie ilości spraw kierowanych do rozpatrzenia przez sądy.

Szef Zarządu Politycznego
Kijowskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego
/ – / Pożydajew, dywizyjny komisarz

Nr 005128
28 listopad 1939 r.
Przepisano w 3 egz.

Kopia, maszynopis
RGWA, dz.9, z.36, t.3370, k.316-332.
Tłum. – K.M.

Relacja Śmigłego

24.12.1939 napisał marszałek Edward Rydz-Śmigły relację, zastrzegając, by nie była opublikowana dopóki sprawa wojska polskiego we Francji będzie aktualna.

Opublikowano ją w Anglii w r. 1940, a później w książce R. Umiastowskiego pt. *Bitwa Polska*.

Oto jej brzmienie:

Rozpoczynając wojnę, rozumiałem, że będzie ona z konieczności przegrana na froncie polskim, który uważałem za jeden z odcinków wielkiego frontu antyniemieckiego. Zaczynając w niebywałych warunkach walkę, czułem się też jako dowódca odcinka, który ma być poświęcony, aby dać czas i możliwości organizacji i przygotowania innych.

Będąc zmuszony świadomie poświęcić strategicznie odcinek polski, nie miałem ani na sekundę wątpliwości, że tym bardziej należy to zdyskontować politycznie. Im większe będzie poświęcenie Polski, tem więcej będzie ona miała prawo wymagać od sojuszników po zwycięstwie.

Polska zrobiła maksymalny wysiłek w przygotowaniach do wojny, wysiłek tym większy, że prawie niezależny. sojusznicy bardziej niż Polska, o czym świadczą „Księgi Żółta i Niebieska”, zlekceważyli niebezpieczeństwo wojny i prawie w niczem Polsce nie dopomogli.

Miałem jednak zobowiązania sojuszników. Nie zostały one wykonane w części dotyczącej współdziałania w kampanii wrześniowej. Faktem jest, że we wrześniu Polska walczyła sama, walczyła jak najlepiej i wbrew zbyt pochopnym lub świadomie wrogim opiniom, cały naród i wojsko walczyły z niebywałym zacięciem i heroizmem tym szlachetniejszym, że w świadomości nieuniknionej klęski. Gdyby nie wystąpienie ZSRS, wierzę, że można było przeciągnąć wojnę przynajmniej drugie tyle i zadać Niemcom znacznie większe straty zwłaszcza w materjale, lecz i te, które ponieśli byłyby dotkliwe.

Wojna ta dała kapitalne doświadczenia, które niestety nie będą zapewne przez sojuszników wykorzystane gdyż z jednej strony mieli oni na naszym terenie zbyt słabych i zbyt zaufanych w możliwości swych armii obserwatorów (jeżeli chodzi o Francuzów byli oni po zatym bardzo wąskimi doktrynerami), a z drugiej strony są informowani obecnie przez ludzi, którzy w tej kampanii udziału nie brali, a o wojsku i o wojnie współczesnej mają teoretyczne pojęcie. Po zatym są celowo nastawieni na zniekształcenia powodów, przebiegu i rezultatów wojny w Polsce.

Dnia [17] września znalazłem się w sytuacji, w której o jakimkolwiek dowodzeniu nie mogło być mowy. Postanowiłem mając przy tym zapewnienie rumuńskie, przedostając się do Francji lub Anglii a to wychodząc z założenia, że pozostaje mi do wykonania druga część moich zadań i obowiązków, a mianowicie dopilnowanie by zobowiązania wobec Polski zostały dopełnione i by doświadczenia kampanii polskiej nie zostały zmarnowane. Byłem i jestem przekonany że dokonać tego skutecznie mógł przede wszystkim ten rząd, który otrzymał zobowiązania sojuszników i który tę wojnę rozpoczął, tak jak właściwą ocenę wojny polsko-niemieckiej mogli dać tylko ci dowódcy, którzy tę wojnę prowadzili.

Na decyzję moją wpłynęło po zatym to, że otrzymałem informacje, że pewna grupa politycznej i wojskowej opozycji polskiej już w pierwszych dniach wojny weszła w pertraktacje z niektórymi czynnikami francuskimi, by wykorzystać nieuniknioną porażkę Polski, dojść za cenę tak właściwego tym czynnikom oportunistu politycznego i zrzeczenia się praw do całego szeregu zobowiązań – do opanowania władzy i przeprowadzenia porachunków politycznych.

Niestety nie danym było ani Prezydentowi Rzeczypospolitej, ani mie, ani rządowi przejechać.

Jest rzeczą niesłuszną przypisywać powody tej niemożności interwencji niemieckiej. Zasadniczą rolę, według miarodajnych oświadczeń rumuńskich odegrały tu zgoła inne czynniki, mia-

nowicie te, którym zależało, by nowy rząd polski był całkowicie w ich ręku i by wojsko polskie sprowadzić do roli senegalczyków czy najmitów.

Jaką winę ponoszą w tym ci Polacy, którzy wzięli na siebie odpowiedzialność wobec Boga i Ojczyzny wyjaśni historia w swoim czasie.

Do relacji swej Marszałek Śmigły dopowiedział:

Nie było dla mnie rzeczy łatwiejszej, jak znaleźć śmierć w drodze z Kosowa ku granicy. Nie było nic łatwiejszego jak udać się do któregoś z najbliższych oddziałów czy też samolotem do oblężonej Warszawy lub grupy Kutno, lecz gdy odsunąłem na bok swoją osobę i gdy pomyślałem kto będzie tę wojnę polską nadal prowadził i sprawy polskiej bronił nie tylko wobec nieprzyjaciela, lecz i wobec sprzymierzonych, postanowiłem nie ulec sentymentom osobistym łatwym do wykonania i prowadzić walkę nadal.

Kopia, maszynopis

P.I.A. New York, Archiwum Weinsteina. t. XXVI.

